

УДК 314.15:303.833.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.13>

ВИЗНАЧЕННЯ «НАЦІОНАЛЬНОЇ ГРУПИ» ЯК ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ

Зеленчук В.О.,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-5902-620X

Зеленчук В.О. Визначення «національної групи» як об'єкта злочину геноциду.

У статті здійснено комплексне кримінально-правове дослідження поняття «національна група» як обов'язкового елемента об'єкта складу злочину геноциду, передбаченого статтею 442 Кримінального кодексу України. Актуальність теми зумовлена необхідністю ефективної правової кваліфікації масових звірств та системних злочинів, що вчиняються в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Методологічну основу дослідження становить порівняльний аналіз доктринальних джерел, положень Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, прецедентної практики міжнародних спеціалізованих установ – Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (МКТР) та Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ), а також концепції «геноциду» Рафаела Лемкіна.

Значна увага приділяється еволюції підходів до ідентифікації захищених груп: «об'єктивного» та «суб'єктивного» підходів, а також «позитивного» та «негативного» критеріїв визначення приналежності жертв до групи. У статті критично проаналізовано недоліки виключно об'єктивного підходу та «негативного» критерію в процесі ідентифікації національної групи.

Окремий блок дослідження присвячено проблематиці співвідношення понять «національна група» та «етнічна група» в українському законодавстві, зокрема в контексті Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Автор вказує на нормативну невизначеність та ризики ототожнення громадянства з національністю, що може ускладнити процес правового доказування злочину.

Для розширення меж правового захисту національної групи у статті проаналізовано досвід іноземних держав. Зокрема, розглядається законодавство Литви, Франції, практика Європейського суду з прав людини щодо використання «довільних критеріїв» для визначення групи.

Ключовим результатом дослідження є сформульоване автором авторське доктринальне визначення поняття «національна група» для цілей статті 442 КК України. Визначення охоплює такі аспекти, як спільність історичної долі, культури, публічних інституцій.

Ключові слова: геноцид, міжнародне кримінальне право, кримінальне право України, кримінальна відповідальність, об'єкт, національна група, нація, суб'єктивний критерій, суб'єктивний критерій.

Zelenchuk V.O. Defining the «national group» as an object of the crime of genocide.

The article conducts a comprehensive criminal-law analysis of the concept of a «national group» as a mandatory element of the object of the crime of genocide, as provided by Article 442 of the Criminal Code of Ukraine. The relevance of the topic is driven by the need for effective legal qualification of mass atrocities and systemic crimes committed amidst the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

The methodological basis of the study consists of a comparative analysis of doctrinal sources, provisions of the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, the case law of international specialized institutions – the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), as well as Raphael Lemkin's concept of «genocide.»

Significant attention is paid to the evolution of approaches to identifying protected groups: the «objective» and «subjective» approaches, as well as the «positive» and «negative» criteria for determining victims' membership in a group. The article critically analyzes the shortcomings of the exclusively objective approach and the «negative» criterion in the process of identifying a national group.

A separate section of the study is dedicated to the issue of the relationship between the concepts of «national group» and «ethnic group» in Ukrainian legislation, particularly in the context of the Law of Ukraine «On National Minorities (Communities) of Ukraine.» The author points out the normative uncertainty and the risks of equating citizenship with nationality, which may complicate the process of legal proof of the crime.

To expand the scope of legal protection for the national group, the article analyzes the experience of foreign states. Specifically, it examines the legislation of Lithuania and France, and the practice of the European Court of Human Rights regarding the use of «arbitrary criteria» to define a group.

The key result of the research is the author's doctrinal definition of the concept of a «national group» for the purposes of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine. The definition encompasses such aspects as a shared historical destiny, culture, and public institutions.

Key words: genocide, international criminal law, criminal law of Ukraine, criminal liability, object of the crime, national group, nation, subjective criterion.

Постановка проблеми. Злочин геноциду займає унікальне і водночас трагічне місце в ієрархії міжнародних кримінальних правопорушень. Його винятковість полягає не лише у грандіозних масштабах насильства чи кількості жертв, але й у специфічній, холоднокровній спрямованості злочинного умислу (*dolus specialis*): знищити людську спільноту не як сукупність окремих індивідів, а як цілісну, самобутню групу, що має право на існування. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, яка супроводжується системними звірствами, масовими депортаціями та відвертою риторикою заперечення української ідентичності, питання правильної кримінально-правової кваліфікації дій агресора набуває не просто юридичного, а екзистенційного значення для виживання української нації та відновлення справедливості.

Стаття 442 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що імплементує положення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року (далі – Конвенція 1948 року), визначає чотири захищені групи: національну, етнічну, расову та релігійну. Однак, як свідчить глибокий аналіз правозастосовної практики, наукової доктрини та історичних прецедентів, саме категорія «національна група» залишається однією з найбільш складних, динамічних та дискусійних для інтерпретації в сучасному кримінальному праві.

Метою дослідження є вичерпний та глибокий аналіз змісту поняття «національна група» як складової частини об'єкта злочину геноциду в контексті статті 442 КК України. Дослідження базується на комплексному порівняльному аналізі доктринальних джерел, зокрема поглядів авторів категорії «злочин геноциду», міжнародних нормативно-правових актів, практики кримінальних трибуналів (зокрема МКТЮ та МКТР), законодавства іноземних держав (Литви, Франції), а також аналізі сучасних геноцидальних практик. Кінцевою метою є формулювання такого доктринального визначення терміну, яке б охопило як наукові, нормативні та прецедентні напрацювання, так і специфіку геноцидальних актів, вчинюваних росіянами щодо українців, що в перспективі дозволить ефективно застосовувати норми національного кримінального законодавства для притягнення винних до відповідальності.

Стан опрацювання проблематики. Питання визначення об'єкта геноциду та безпеки існування захищених груп стали предметом наукових досліджень І. Строкової, М. Хавронюка та О. Бахуринської, Є. Лашука, В. Киричко, О. Кришевич, І. Рощиної, О. Краснікової, Б. Бабіна, О. Позняка, А. Вишнякової, Г. Гордона та Д. Птащенко. Разом з тим, проблематика ідентифікації захищених груп, встановлення їх ознак, визначення критеріїв приналежності особи до певної групи потребують актуалізації, систематизації та подальших наукових доопрацювань з урахуванням практичних викликів.

Виклад основного матеріалу. У сучасній українській кримінально-правовій доктрині сформувався консенсус щодо родового об'єкта злочину геноциду – це міжнародний правопорядок, що включає поняття миру і безпеки людства. Такий підхід базується на розумінні того, що знищення будь-якої людської групи є втратою для всього людства і загрозою для стабільності світової системи правопорядку [6, с. 79]. Проте, дискусії щодо безпосереднього об'єкта та визначення потерпілого досі тривають.

Погоджуємося із позицією науковців, зокрема Є.В. Лащук, В.М. Киричко, О.В. Кришевич та І.О. Рощина, які визначають основним безпосереднім об'єктом безпеки існування національних, етнічних, расових та релігійних груп, тоді як додатковим обов'язковим об'єктом визнають життя, здоров'я, воля, честь і гідність осіб, що належать до цих груп [4; 5, с. 653; 9, с. 102]. Дослідники також наголошують, що геноцид посягає на право групи на існування як такої, а не лише на права окремих її членів [6, с. 85, 10, с. 75]. Це розрізнення є фундаментальним: вбивство тисячі людей є масовим вбивством або злочином проти людяності, але вбивство тих самих людей з метою знищення групи, до якої вони належать, кваліфікується як геноцид.

Водночас факт приналежності особи до певної групи є також обов'язковою характеристикою потерпілого від злочину геноциду. Як зазначає Строчкова І.І., для визначення того, чи є особа потерпілою від геноциду, необхідно встановити, чи є вона членом національної, етнічної, расової чи релігійної групи [6, с. 85]. Враховуючи той факт, що вказані групи не мають чіткого термінологічного визначення, розкриття їх ознак можливе лише шляхом комплексного доктринального тлумачення із врахуванням ідей первинних розробників концепції геноциду як злочину.

Рафаел Лемкін, автор терміну «злочин геноциду» розглядав геноцид значно ширше, ніж просто масове вбивство: «скоординований план різних дій, спрямованих на знищення основних засад життя національних груп з метою знищення самих груп» [7, с. 559]. Важливо зазначити, що у своїй доповіді «Радянський геноцид в Україні» Лемкін описував чотири напрямки атаки на українську націю: знищення інтелігенції (розуму нації), нищення церкви (душі нації), винищення селянства (зберігачів традицій та мови) та фрагментація самого українського народу шляхом заселення територій іноземцями [9]. Цей історичний аспект є критично важливим, оскільки він демонструє, що первинна концепція геноциду включала в себе захист національної групи саме через призму її культурної та соціальної цілісності, а не лише біологічного існування.

Процес розробки та прийняття Конвенції 1948 року супроводжувався гострими політичними дебатами, які суттєво вплинули на фінальне визначення захищених груп. У результаті компромісу між державами-розробниками до статті II Конвенції увійшли лише чотири групи: національна, етнічна, расова та релігійна [2; 10, с. 89]. Це створило певну правову лаку, якою сьогодні намагаються скористатися сучасні агресори, стверджуючи, що їхні дії спрямовані проти «політичних режимів» або «ідеологічних опонентів» (наприклад, «нацистів»), а не проти національних груп як таких.

Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР) та Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (МКТЮ) намагались заповнити зазначену правову прогалину та наповнити рядки Конвенції 1948 року реальним правовим змістом. Судова практика трибуналів виробила складну і багаторівневу систему ідентифікації захищених Конвенцією груп.

Так Рішення у справі *Прокурор проти Жана-Поля Акаєсу* (The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, 1998), винесене МКТР, стало поворотним моментом у міжнародному праві. Це був перший вирок міжнародного суду за злочин геноциду. Судова палата зіткнулася з проблемою ідентифікації групи тутсі, оскільки в Руанді тутсі і хуту мали спільну мову, культуру і релігію. Тим не менш, трибунал надав визначення усім чотирьом групам, зазначеним у Конвенції.

Щодо національної групи, МКТР визначив її як «сукупність людей, які сприймаються як такі, що мають спільний правовий зв'язок, що базується на спільному громадянстві, поєднаному із взаємними правами та обов'язками» [15, para. 512].

Засноване на критерії громадянства визначення дозволяє чітко відмежувати національну групу від етнічної та передбачає, що представники національної групи – це не просто населення певної території, а юридично оформлена спільнота з взаємними правами та обов'язками. Такий підхід називається «об'єктивним»: група має існувати як соціальна реальність з чіткими, вимірними ознаками. Для національної групи це наявність документів, паспортів, записів у реєстрах, тобто об'єктивних доказів приналежності особи до групи. Водночас об'єктивний підхід не дає змоги ідентифікувати приналежність особи до національної групи в тих випадках, коли виконавці геноциду знищують документи, позбавляють громадянства або коли група формується в процесі конфлікту. Він не враховує, що поняття нації є соціальним конструктом, а не біологічним фактом.

МКТЮ, розглядаючи справи щодо злочинів на Балканах, зіткнувся з ще більшою складністю, оскільки ворогуючі групи (серби, хорвати, боснійські мусульмани) були етнічно близькими і говорили фактично однією мовою. У справі *Крстича* (Krstić), що стосувалася геноциду в Сребрениці, трибунал визнав боснійських мусульман захищеною національною групою. Суд викори-

став комбінований підхід. З одного боку, він звернув увагу на об'єктивний фактор: Конституція Югославії 1963 року визнавала мусульман як окрему «націю» (у значенні конституційного права СФРЮ). З іншого боку, суд врахував «суб'єктивний фактор»: як саме боснійські серби сприймали своїх жертв. Це дозволило кваліфікувати знищення чоловіків Сребрениці як геноцид проти частини національної групи [16, para. 559].

Водночас у справі *Єлісича (Jelisić)* МКТЮ розвинув «суб'єктивний» підхід далі. Суд зазначив, що спроба визначити національну групу за допомогою «науково бездоганих критеріїв» може бути небезпечною і відірваною від реальності. Більш доречно оцінювати статус групи з точки зору тих осіб, які хочуть відділити цю групу від решти громади. Тобто, стигматизація жертв з боку злочинця стає ключовим доказом існування групи [17, para. 70]. Для України це означає, що навіть якщо російська пропаганда стверджує, що «українців не існує», сам факт виокремлення українців як об'єкта для знищення (через списки на ліквідацію, фільтраційні табори) є доказом існування групи *de facto* в очах агресора.

Разом з тим, «суб'єктивний» підхід також має свою межу, оскільки у свідомості виконавця злочину геноциду приналежність жертви до певної групи може визначатися в двох варіантах:

жертва є частиною групи, що підлягає знищенню, оскільки вона відповідає ознакам, притаманним цій групі («позитивний» критерій);

жертва є частиною групи, що підлягає знищенню, оскільки вона не відповідає ознакам групи, до якої належить виконавець злочину («негативний» критерій).

У справі *Стакіча (Stakić)* МКТЮ категорично відкинув саме «негативний» критерій. Суд постановив, що «негативно визначена група» не є захищеною групою в розумінні Конвенції [18, para. 20]. Геноцид передбачає намір знищити групу, яка має позитивну ідентичність, власні характеристики, а не просто відсутність характеристик групи, до якої належить злочинець.

На практиці це створює для прокурорів та слідчих завдання доводити, що, наприклад, українці знищуються не просто тому, що вони «не росіяни», а через те, що вони є носіями специфічної української ідентичності (мови, культури, державної традиції, прагнення до свободи), яка є неприйнятною для агресора.

Принагідно зазначимо, що свідоме самовизначення жертви своєї приналежності до певної групи не є і не повинно бути складовою «суб'єктивного» підходу до ідентифікації цієї групи. В іншому випадку, це виключило б з-під захисту Конвенції такі категорії осіб:

- малолітні особи, оскільки в багатьох випадках вони не здатні свідомо визначити свою національну ідентичність, але є жертвами геноциду, оскільки знищуються як частина майбутнього цільової групи.

- особи з невизначеною ідентичністю та особи зі стійкими психічними порушеннями, оскільки вони можуть не асоціювати себе з групою, але все одно сприймаються злочинцем як її частина.

Розвиваючи ідею «суб'єктивного» підходу зазначимо, що саме пропаганда геноциду формує ворожий контекст і фактично «конструює» групу-жертву в свідомості виконавців злочину [11]. Це підтверджується думкою, що для кваліфікації геноциду вирішальним може бути саме намір знищити групу, яку суб'єкт злочину *сприймає* як таку [17, para. 70]. А тому «позитивний суб'єктивний підхід» може бути найбільш релевантним, наприклад, для кваліфікації дій РФ, де ярлики «націоналіст», «нацист» чи «бандерівець» використовуються як маркери для позначення тієї частини української національної групи, яка є найбільш активною, свідомою та небезпечною для агресора, і яка підлягає фізичному знищенню або «перевихованню» [10, с. 11].

Повноцінне розуміння сутності національної групи неможливе без аналізу тих ознак, що виділяють цю групу з-поміж інших захищених Конвенцією груп. Як нами вже зазначалось, Судова палата Руандійського трибуналу розглядала національну групу як людську спільноту, засновану на спільному громадянстві у поєднанні із взаємними правами і обов'язками. Окрім громадянства та спільності прав і обов'язків, українські науковці М.І. Хавронюк та О.О. Бахуринська виділяють ще спільну територію, економічні зв'язки, мову, особливості побуту, культури і духовності [6, с. 89] О.В. Кришевич та І.О. Рощина зазначають, що спільна історія, звичаї, культура та мова є додатковими елементами, які необхідно враховувати для визначення національної групи [9, с. 102]. На думку І. Строкової, основними ознаками національної групи є спільне громадянство, країна походження та економічні зв'язки. Вона також доповнює, що «мова, особливості побуту, культури і духовності у представників однієї національної групи можуть відрізнятися» [6, с. 89].

Українське законодавство не містить чітких критерії визначення ні національної групи, ні в цілому національності. Конституційне положення про те, що Українським народом є громадяни всіх національностей [1], підтверджує тезу про неможливість ототожнення національності із громадянством. Вказане свідчить про недоцільність використання запропонованих Руандійським трибуналом ознак національної групи.

О.В Кришевич та І.О. Рошина слушно зауважують, що типовими прикладами національних груп є національні меншини [9, с. 102]. Водночас таке логічне твердження не можна повною мірою співвіднести із положеннями діючого українського законодавства у сфері прав національних меншин. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» національна меншина (спільнота) України є сталою групою громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність [3]. Закріплене у статті 6 цього Закону право громадянина України вільно вирішувати, чи вважатися належним до національної меншини (спільноти) (кількох національних меншин (спільнот), суперечить як ознаці сталості, визначеній у попередній статті, так і потенційно створюватиме обов'язок суду встановити, чи конкретна жертва злочину геноциду визначає або визнавала себе частиною національної меншини, що попередньо була ідентифікована судом як національна група в цілях статті 442 КК України.

Використання в статті 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» словосполучення «не є етнічними українцями» свідчить про ототожнення понять «національність» та «етнос», що в цілому може ускладнити роботу національних та міжнародних трибуналів із ідентифікації захищених Конвенцією груп.

Разом з тим, саме доктринальні напрацювання допомагають розмежувати поняття «національна група» та «етнічна група», які часто перетинаються. У класичному розумінні, яке знаходить підтримку в українських дослідженнях:

- Національна група (нація): Визначається як конкретна історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру [9, с. 102]. Поняття національної групи поєднується, але не вичерпується [10, с. 73] наявністю спільного громадянства та державності, що в цілому відповідає концепції політичної нації.

- Етнічна група (етнос): Розглядається як спільнота, об'єднана єдністю культури, мови та звичаїв, спільною історичною пам'яттю, але яка може не мати власної державності або компактної території проживання [6, с. 88].

Як бачимо, ознаки національної групи не є і не можуть бути уніфікованими, оскільки вони завжди будуть різними, залежно від підходів до тлумачення «нації» як суспільного та правового явища. Погоджуємось із думкою А.С. Радея, який зазначає, що «зважаючи на суперечливість трактувань, категорія “нація”, в строгому сенсі, не може вважатись аналітичною і не може бути дефінована як наукова» [12, с. 82]. Хоча національні та міжнародні суди мають самостійно встановлювати конкретні ознаки, що об'єднують жертв геноциду в національну (або будь-яку іншу) групу, в кожному окремому випадку геноциду, нормативна та доктринальна невизначеність самого поняття «національність» змушують шукати додаткові можливі способи визначення національних груп в контексті злочину геноциду, а отже і їх захисту.

Так деякі держави, особливо ті, що мають власний трагічний досвід тоталітаризму, пішли шляхом розширення або уточнення переліку захищених груп, зокрема національних, намагаючись уникнути формалізму Конвенції 1948 року. Наприклад, стаття 99 Кримінального кодексу Литви містить розширене визначення геноциду, включаючи до захищених груп також соціальні та політичні групи [13]. Це законодавче рішення дозволило литовським судам кваліфікувати знищення радянською владою литовських партизанів («лісових братів») як геноцид. Важливо, що Європейський суд з прав людини у справі *Дрелінгас проти Литви* (*Drėlingas v. Lithuania*) визнав правомірність такого підходу. ЄСПЛ погодився, що хоча партизани формально були політичною/військовою групою, вони становили суттєву частину литовської національної групи, і їх знищення загрожувало виживанню нації [19]. Цей прецедент є унікальним способом захисту національної групи, шляхом розширення переліку захищених груп, що можуть становити її невід'ємну частину.

З іншого боку, Стаття 211-1 Кримінального кодексу Франції розширює визначення геноциду, додаючи формулювання «групу, визначену за будь-яким іншим довільним критерієм» [14]. Подібна норма дозволяє судам адаптуватися до будь-якої логіки виконавця злочину геноциду, який може вигадати власний критерій для сегрегації жертв. В цьому разі можна визначити національну групу за будь-якими довільними ознаками, а тому відпадає потреба внесення змін до національного законодавства, яке регулює права національностей, меншин та громадянства.

Як зауважує І.І. Строкова в результаті розширення кола потерпілих від геноциду може виникнути невиправдана конкуренція норм кримінального законодавства [6, с. 92]. Водночас відмітимо, що на практиці широкий підхід до визначення жертв геноциду врівноважується іншими елементами складу злочину геноциду.

Висновки. Проведене комплексне дослідження дозволяє стверджувати, що поняття «національна група» як об'єкт злочину геноциду в статті 442 КК України не може тлумачитися статично або виключно через призму етнографії. Воно потребує динамічного тлумачення, яке враховує сучасну практику міжнародного права, історичний досвід та специфіку дій виконавця злочину геноциду.

Аналіз джерел свідчить, що виключно об'єктивний підхід (паспорт, мова) є недостатнім і вразливим до маніпуляцій. Вирішальним є поєднання об'єктивного фактору (громадянство, самоідентифікація) із суб'єктивним наміром злочинця, який стигматизує групу як ворожу сутність, що підлягає ліквідації. Досвід Литви, Франції показують, що захист національної групи може поширюватися і на її політично активну частину (партизанів, волонтерів), якщо їх знищення загрожує існуванню нації.

Враховуючи вищевикладене, для цілей кваліфікації злочину за ст. 442 КК України пропонується наступне доктринальне визначення:

«Національна група» – це стала, історично сформована спільнота людей, об'єднаних правовим зв'язком громадянства України та/або стійкою самоідентифікацією приналежності до Українського народу, яка характеризується спільністю історичної долі, культури, мови, публічних інституцій та політичних цінностей суверенної держави, і яка сприймається суб'єктом злочину як окрема цілісна сутність, існування якої він має намір припинити повністю або частково через фізичне знищення її членів, руйнування соціальних основ, культурної спадщини або примусову асиміляцію (в тому числі через депортацію дітей).

Таке визначення має низку переваг:

базується на політико-правовому критерії, що відповідає практиці МКТР (*Akayesu*) та Конституції України, нівелюючи спроби розколу за етнічною ознакою;

інтегрує суб'єктивний елемент (сприйняття агресором), що дозволяє кваліфікувати як геноцид дії проти будь-яких осіб, які у свідомості виконавця злочину геноциду мають приналежність до групи, що потребує знищення;

враховує ідеї Рафаела Лемкіна щодо спрямованості геноциду на руйнування соціальних основ та культури, що є критично важливим, наприклад, для оцінки дій РФ на окупованих територіях; прямо вказує на примусову асиміляцію та депортацію дітей як форму знищення групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.
3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>.
4. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея, 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1068 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
6. Строкова І. Кримінальна відповідальність за геноцид: (порівнял. аналіз): дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08/ Київ, 2010. 227 с.

7. Perry S. Bechky. Lemkin's Situation: Toward a Rhetorical Understanding of Genocide. *Brooklyn Law Review*. 2012. № 77 (2). P. 551-624. URL: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1160&context=blr>.
8. Рафаель Лемкін. Радянський геноцид в Україні (стаття 33 мовами) / Ред.: Р. Сербин; упоряд.: О. Стасюк. Київ: Видавець Мельник М.Ю., 2020. 256 с. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Lemkin.pdf>.
9. Кришевич О., Рощина І. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак геноциду: національне та міжнародне законодавство. *International Journal «Law & Society»*. 2025. № 11. С. 100–109. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/410>.
10. Вишнякова А., Гордон Грегорі С., Птащенко Д. Заклики до геноциду: притягнення пропагандистів до відповідальності. Міжнародний досвід та українське право: навч.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 136 с.
11. Зеленчук В. Кримінально-правова характеристика пропаганди геноциду. *Наукові перспективи*. 2025. № 6 (60). С. 733-743. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-6\(60\)-733-743](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-6(60)-733-743).
12. Радей А.С. Нація як соціокультурний феномен. Аналіз дефініцій. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. № 3/4 (27/28). С. 78-83. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2015/3-4/15.pdf>.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. 26.09.2000 № VIII-1968. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.
14. Code pénal. En droit français. 22.07.1992. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/.
15. The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu. Case No. ICTR-96-4-T. Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 2 September 1998.
16. The Prosecutor v. Radislav Krstić. Case No. IT-98-33-T. Judgement. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. 2 August 2001.
17. The Prosecutor v. Goran Jelisić. Case No. IT-95-10-T. Judgement. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. 14 December 1999.
18. The Prosecutor v. Milomir Stakić. Case No. IT-97-24-A. Judgement. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. 22 March 2006.
19. Drėlingas v. Lithuania). Application No. 28859/16. Judgement. The European Court of Human Rights. 12 March 2019.

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Зеленчук В.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0